

A nyíregyházi feminista mozgalom történetének kezdetei

Takács Zsolt Gusztáv

ELŐSZÓ HELYETT

Tisztelt Olvasó! Amikor kezébe veszi ezt az írást, arra kérem, hogy képzelje magát a dualista Magyarország utolsó éveibe. És képzelje el, hogy néhány oldalban egy középkorú férfi, két leánygyermekkel megáldott édesapa, polgári középosztálybeli értelmiségi, a Nyírvidék hűséges olvasója adja elő gondolatait, nyomon követve a nyíregyházi nőkérdés ügyes-bajos dolgait. A szerző szigorúan a forrásokra támaszkodva igyekszik bemutatni a nyíregyházi feminizmus kezdeti lépéseit, de a fentebb leírt elképzelés szerint szubjektív véleményt is alkotott, természetesen törekedve arra, hogy minden oldal véleménye meghallgattasson. Kívánom, hogy ugyanolyan érdeklődéssel olvassa a következő sorokat, mint azt tette a fent említett újságolvasó!

A KEZDETI VITÁK

„A szabad líceum legközelebbi előadása f. év február hó 1-én vasárnap d.u. 6 órakor lesz a főgimnázium dísztermében. Ez alkalommal Glücklich Vilma, az országszerte ismert nevű feminista apostol, fog előadást tartani A feminismus köréből. Az előadás úgy tárgyánál, mint előadójának személyénél fogva a legnagyobb érdeklődésére tarthat számot és ezért szívesen ajánljuk olvasóink figyelmébe. Belépődíj és jegy nincs.”¹ Rövidke hír a Nyírvidékben 1914. évi január 25-én, amely azonban, mint kiderül eléggé megmozgatta a nyíregyházi közvéleményt. Mit tudhat az egyszerű Olvasó erről a témáról? Az újság aznapi számát lapozgatva, az Irodalom, művészet rovatban talál egy érdekes írást: *„A múlt nyáron, Budapesten megtartott választójogi nőkongresszus sokféle hasznot hozott az országnak. Hazánk nőmozgalma természetesen szintén bőven aratta serény vetésének dús gyümölcseit. A kongresszust rendező bizottság felszámolásakor kiderült, hogy a rendezőség kitűnő gazdálkodásának eredményeképpen pénzfelesleggel zárultak a számadások. Hogy a pénzből a kongresszusnak maradandó emléket állítson, a Feministák Egyesülete elhatározta, hogy eddigi havonta megjelenő hivatalos lapja helyett kéthetenként megjelenő illusztrált folyóiratot indít. „A Nő” című új feminista újság első száma most jelent meg, tanúságot téve arról a*

sokoldalúságról, melyet a nőmozgalom képvisel... ”² No, ez már érdekes! Nézzük csak, kik azok a feministák? Mintha baráti társaságban szivar mellett beszélgetve már hallani lehetet volna erről a témáról. Botránys jellemvonásokat mondtak róluk. A feministák mind férfigyűlölők, át akarják venni a hatalmat, és ugyanolyanok akarnak lenni, mint a férfiak. Olyan frusztrált nők, akiknek az a bajuk, hogy nincs az életükben egy megfelelő férfi, de csak ők tehetnek róla, hiszen olyan rondák, és ezért egyetlen férfinak sem kellene. Ráadásul a feministák nem takarítanak, nem tudnak főzni és önzők, elutasítják az anyaságot, vagy egyenesen utálják a gyerekeket. A feminista nők különben is kékharisnyák, akik számára a nők jogaiért folytatott harc csupán pótcselekvés. Szörnyűség! A biztonság kedvéért, mielőtt véleményt alkotnánk, vizsgáljuk meg a másik oldalt is. Egy férfiember tollából jelent meg a következő cikk a feminizmusról:

„Ma még sokan idegenkednek e szótól, mely a nők mozgalmát, a nőkérdést jelenti, sokan ellenségei, mert nem ismerik ezen szónak mélyebb tartalmát s a mozgalmat jellemző eszmék, célok és törekvéseket. Pedig a feminizmus már élő valóság, mely táborába százezreket számlál, érte százezreket áldoznak, sőt egyes túlzók készek még életüket is.

A feminizmus célja a nők egyenjogosítása a férfival. Ezen mozgalomnak van évszázados küzdelmekkel és sikerekkel teljes múltja, eredményekre támaszkodó jelene, mely egyben biztos kilátást nyújt a jövőre... Nem ismeretlen nálunk sem a nőemantipáció kérdése... Míg a múlt nyáron, Budapesten tartott Feminista Congressus rendezése által a tűzpróbán is a legfényesebb sikerrel esett keresztül. A congressus sikerének bizonyításaképp legyen szabad néhány adatra hivatkoznom: résztvevőinek száma körülbelül 3 ezer, a delegátusok mintegy 8 millió nőt képviseltek, közöttük 7 millió olyat kik szavazati joggal már rendelkeznek. Huszonhat nemzeti szövetség tagjai úgyszólván mind az öt világrészből gyűltek össze. Erőt, hatalmat jelentő számok ezek, melyet lekicsinyelni vagy lemosolyogni ellenségeinek sem lehet. A budapesti congressus sikereivel, eredményeivel a világsajtó foglalkozott, felismerve jelentőségét a hazai sajtó is, érdeklődést keltve mindenütt, de különösen a magyarországi intelligens, modern eszméket megérteni tudó és azt előmozdítani kész tagjainál.

A magyar feministák egyesülete, nem áll meg a kezdett úton, hanem az eddigi sikert az eredmények egyik állomásának tekinti csupán, s annál hivatottabbnak érzi magát a további küzdelemre. Ezen céljának megvalósítása érdekében vidéki fiókokat szervez, mint a közelmúltban Szegeden, majd Szabadkán történt, ilyen célzattal érkezik városunkba az egyesület kiváló reprezentánsa: Glücklich Vilma úrhölgy... ”³

De ki ez a Glücklich Vilma? Nézzük csak! Fizika- és matematikatanár. Sokat dolgozott a nők érdekeinek érvényesítéséért, a gyermekvédelem hatékonyságáért. 1902-ben a Nőtisztviselők Országos Egyesületének elnökségi tagja lett, 1904-ben Bedy-Schwimmer Rózsával megalapítják a Magyar Feministák Egyesületét, melynek egyik fő célkitűzése a nők választójogának kiharcolása. Angol, francia, német és olasz nyelven is tartott beszédeivel már sok elismerést kapott.⁴ Nem egy olyan fehérnép, akinek a szavát nem érdemes meghallgatni. Ott a helyünk! Ráadásul úgy tűnik, hogy sokan lesznek, talán fel sem tűnik az a néhány férfi: „*Glücklich Vilma vasárnap délutáni előadása iránt városszerte olyan nagy az érdeklődés, hogy tanácsos lesz már jóval 6 óra előtt helyet biztosítani a főgimnázium dísztermében... A túlszűfolttság elkerülése céljából személyenként 20 fillér belépődíj fizetését határozta el a líceum vezetősége.*”⁵

Szimpatikus az a magatartás, ahogyan a feministák bátran állnak elébe mindenféle kihívásnak, ellenvéleményeknek és készek azokat megvitatni: „*Hétfőn délelőtt 11 órakor Glücklich Vilma értekezletre hívja össze ugyancsak a főgimnázium dísztermébe az érdekelt hölgyeket és urakat, hogy a Nyíregyházán alapítandó Feminista Egylet ügyeit és munkakörét megbeszéljék. Erre az értekezletre mindenkit szívesen látunk, de különösen az antifeministákat, akiknek módjuk lesz ellenérveiket a leghatározottabban kifejteni.*”⁶

Valóban sokan - köztük V. úr is - mentek el az előadásra, mely jelzi, hogy sikerült felkelteni az érdeklődést az ügy iránt:

„*A nőmozgalom kérdése kétségtelenül legérdekesebb társadalmi problémája a huszadik századnak, nem csak azért, mert a kérdésnek a nőkre kedvezően való megoldása esetén a társadalmi és jogélet egy eddig ismeretlen irányzatának a perspektíváját adja, hanem főleg ennek a kérdésnek szokatlan hangzása miatt. Főleg ennek a szokatlanságnak az ingere adta meg a közönség érdeklődésének azt a mértékét, amit Glücklich Vilmának a vasárnapi előadásán tapasztaltunk. Férfiembert keveset láttunk, pedig szerény véleményünk szerint a nőkérdés elsősorban a férfiakat kell, hogy érdekelje, már pedig a távolmaradás akár tüntetésből, akár indolenciából történt, mindenesetre jellemző a férfiak nézőpontjára a feminista mozgalmat illetően. Amiket Glücklich Vilma vasárnapi előadásán hallottunk, azok egyáltalán nem voltak társadalom felforgató elvek, s annál kevésbé látszanak olyan fontosnak, hogy érettük ilyen nagyarányú mozgalmat kelljen a nőknek indítaniok.*”⁷

V. barátunk jól érzékelte e mozgalom összetett problémáját és szokatlanságát. Mint felvilágosult és az új eszmékre érzékeny ember nem háritotta el magától ennek a kérdésnek a vizsgálatát. Egymás közt megjegyezve egyszersmind magyarázatot adott arra, hogy férfiként mi keresni valója volt ezen az előadáson annak a néhány hímnemű lénynek. Az előadás

jelentőségét vizsgálva nem ismeretlen társadalmi jelenségeket vetett fel: „*Abból indult ki az előadó, hogy a gazdasági viszonyok hovatovább olyan rosszak lesznek, hogy egyetlen ember nem lesz képes a munkájával esetleg 5-6 tagú családját eltartani. Ezen úgy óhajt segíteni, hogy a nő is vegye ki a maga részét a családfenntartó munkából, ő is keressen, s követeli, hogy a nő egyforma munkadíjban részesedjen a férfivel.*”⁸ E mellett nem mehetett el szó nélkül V. barátunk és tudományos igényű és családbarát ellenérvet állított szembe az elhangzottakkal kapcsolatban: „*Nem veszi észre Glücklich Vilma, hogy tulajdonképpen a nagytőke és a latifundium, a gazdasági fejlődésnek ez a két bénító tényezője az oka a munkanélküliségnek, illetve az olcsó munkának, s hogy ezt a kóros állapotot újabb munkakinálattal akarja még lehetetlenebbé tenni., férfiésszel felfogni nagyon nehéz. Erre a hamis alapra vetett elvek azután természetesen maguktól összedőlnek. Sokkal elfogadhatóbb, sőt szerintünk egyedüli megoldása a nőmozgalomnak az volna, hogy mint az előadó is mondotta, a nők a háztartási munkamegosztás folytán nekik jutó feladatok körén belül képezzék tovább magukat. Mondjuk a főzési kémiában, a gyermekgyógyászatban stb. A házasság mai formája egyenesen arra utalja a mai nőt, hogy a család otthonának legyen a gondozója és fenntartója, ne járjon dolgozni, mert ezzel olcsóbb lesz a férfimunka, a gyermekei pedig nevetlenül fognak felnőni. A feminista elvek egyenesen romba döntik a mai házasság ideális harmóniáját, s a gyermeknevelési rendszerünket.*”⁹

Ezután kibújt a szög a zsákból! V. határozottan leplezte le a feminista mozgalom igazi arcát a nők választójogának és az egyenjogúságának kérdésében. Bár azt el kell ismerni, hogy arra érdemes nőknek meg kell kapniuk a választójogot – ahogyan V. fogalmazott – de: „*az egyenjogúságra való törekvést helytelennek tartjuk egyrészt a házasság védelme, másrészt pedig a nők érdeke szempontjából. Két kapitány elsüllyeszt egy hajót, mondja a török, vajon milyen lesz annak a házasságnak a harmóniája, ahol a feleség és férj, mint társelnök fognak uralkodni. Már a nemi különbség okozta fiziológiai okoknál fogva is lehetetlen a feminista egyenjogúság.*”¹⁰ Majd két, megdönthetetlennek látszó fontos érveléssel, mintegy kinyilatkozással végképp megsemmisítő vereséget mért a feministák gondolataira: „*Ha a nők mindenáron egyenjogúságra akarnak törekedni, meg kell nekik adni, de egyszersmind ki kell rájuk terjeszteni a honvédelmi kötelezettséget. Egészségügyi, ételmezési, vonat-, posta, utászereket kell szervezni kizárólag nőkből, három évi szolgálati kötelezettséggel. Vajon ehhez mit szólnak a feministák? Ők bölcsen kifejezték programjukból ezt a csekélységet, amely férfivoltunk leg súlyosabb terhét képezi. Már pedig egyforma jogokkal egyforma kötelezettségek járnak.*

Előadó az ipari pályát ajánlja a nőknek, mert így véli fellendíteni a magyar ipart, pedig, mint említettem, ez még rosszabb állapotot teremtene a mainál. Ajánlok azonban egy módszert, amellyel minden nőnek módjában áll a magyar ipar sorsán lendíteni. Miután a háztartáshoz szükséges cikkek, de egyébként is az összes bevásárlások 90 %-át a nők eszközlik, legyen rá gondjuk, hogy kizárólag magyar ipari terméket vásároljanak. Higgyék el, hogy ezzel, sokkal nagyobb szolgálatot tesznek a magyar iparnak, mint a munkakinálat fokozásával.”¹¹

A büszkeség dagaszthatja a férfitársadalom keblét. V. barátunk férfiasan kérlelhetetlen logikával, de a mozgalom értékes oldalainak elismerésével bebizonyította a feminizmus gyengeségeit. Na, ez a feminizmus mégis csak asszonybeszéd! Nem jó, ha a nők belekontárkodnak a magas politika és összetett gazdasági folyamatokba. Elbizakodottságnak azonban nem volt helye, nagyon hamar megjött a válasz a feministák részéről:

„A nőmozgalmat kezdettől fogva a legtöbben a lekicsinylés hangján tárgyalják. Jogosultságát el nem ismerik és az elkeseredés szülte túlkapásokat és követeléseket tolják előtérbe, mint alapelveket. Szokva vagyunk hozzá, hogy feminizmus alatt néhány suffragett hőstettét és egyes íróink humoros jeleneteit értik nagyon sokan. A feminista a köztudatban egy nagylábú, izléstelenül öltözött vénlány, aki bosszút esküdött az erős nem ellen, beletipor a házasesetbe, másrészt választójogot akar, hogy a közélet terén is éreztethesse haragját és megvetését, esetleg kellemetlenkedhessen a politikába is.

Nini! Hisz ezek megbontják házasságunk szent harmóniáját, megmételtyezik a mi kedves párunkat, mondja az óvatos férj. Ezen túl nem lesz elég x korona havi pénz, hanem többet fog követelni az asszony, mint egyenjogú. Délre nem lesz ebédem, mert a feleségem feminista, tehát gyűlésezni fog járni. Nem lesz szabad ezután figyelmeztetnem a hibáira, mert egyenjogú. Tovább vetítem ezt a közképzetet, vagy elég ennyi is? Miért hát e ferdítés, a félremagyarázások halmozása, az elosztott kételyeknek a köztudatba való újra beplántálása? Hiszen nem a biztosan megalapozott házaseset számára akarják a reformokat megvalósítani, hanem azokéra, akik arra rászorulnak, és hogy kik azok, azt igazán érthetően magyarázta Glücklich Vilma.”¹²

Hm! Jól megfogalmazta Dr. Bartos Sándorné a férfinem félelmeit, bár ironikus felhangját akár sértőnek is találhatjuk. El kell azonban fogadni azt, hogy korábbi aggályoskodásunk önmagában kicsinyesnek tűnnek, pláne, ha arra egy férjes asszony mutat rá. Még oly észérvek, melyek annyira sziporkázó módon jellemezték V. barátunkat, sem tudtak helytállani: *„V. nem tartja jogosultnak az egyenjogúságra való törekvést. Egyik szempontja, hogy a nők nem katonáskodnak. Szeretném statisztikai adatokkal igazolni, hogy a férfiak milyen óriási százaléka nem alkalmas és nem teljesíti katonakötelezettségét. E szerint ezek*

sem volnának egyenjogú emberek. Viszont a nő életéből tudnék momentumokat felsorolni, amelyek egy rangsorba állíthatók a hadkötelezettséggel és a világegyetemben milliószor nagyobb fontosságuk van, mint a katonásdinak. Általános emberi szempontból a nőre épp oly magasztos hivatás vár, mint a férfira. A hadi dicsőség valóban a férfi privilégiuma, de úgy hiszem ez nem egyéb öldöklési művészetnél. Ezzel szemben a női nem az emberiség fennmaradása érdekében kér szerepet. Hogy ez a szerep van-e olyan nehéz és dicsőséges, mint a katonáskodás, ezt döntsék el – a férfiak.

Nem minden gúny nélkül jegyzi meg V., hogy furcsa házasság lesz az, amelyben férj és feleség, mint társelnök fognak uralkodni. Ha ettől félti a házasetet harmóniáját, akkor cikkének ez a legnagyobb tévedése. Együttélésre alkalmatlan férfi és asszony mindenütt akad. Az alsóbb néposztályokban éppúgy, mint a legmagasabbakban. De az bizonyos, hogy minél tökéletesebb lelki műveltségű férfi és nő kerülnek össze, annál tökéletesebb összhang fejlődhetik ki közöttük.”¹³

V. legfontosabb érvei is leperegtek a feministák pajzsáról és szomorúan kell konstatálni, hogy meggyőzőek az érveik. Mellesleg nem is igazán férfiember az, aki nem volt katona! Egyetlen pontban érezhetünk gyengeséget a feministák hadállásaiban, mégpedig a nők munkába állása terén. De csak ezután következett az igazi pergőtűz! Dohnálné Jósa Vilma tollából íródott egy kimerítő és alapos cikk, ami annál is inkább figyelemre méltó, mert Dr. Dohnál József tisztifőorvos feleségét, illetve a szeretve tisztelt Dr. Jósa András leányáról van szó:

„Először is a viccelni szeretőkkel szemben tisztába kell hoznunk azt a kérdést: vajon ember e az asszony? Mert hiszen, ha azt mondják: itt van egy ember, mindenki tisztában van vele, hogy itt csak férfiről lehet szó, sőt a magyar ember még nemembernek, röviden néembernek is nevezi az asszonyt. De ezen az alapon az úr sem ember, mert hiszen, ha valakinek azt jelentik, hogy: egy ember keresi, nem veszik fel az urak számára biztosított udvariassági mosolyt. De ha más nem bizonyítaná is az asszonyoknak emberi mivoltát, elég talán annyi is, hogy a férfiakat is ők hozzák a világra. Mármost, ha elismerjük, hogy az asszony is ember, akkor természetes, hogy az emberi jogokhoz is joga van. A szabad pályaválasztás, saját sorsának szabadabb intézése, részvétel az emberiség sorsának intézésében stb. Tehát, ha elismerjük, hogy az asszony is ember, akkor el kellene némulni minden további ellenérvnek.”¹⁴

A továbbiakban a főorvosné asszony kissé csapongó módon, de jól megfogalmazott érveléssel alapvetően három témakörben fejt ki véleményét: a munkához való jog, a nők választójogának biztosítása és ezek gazdasági vonzatai. Úgy véli, ha a családban az asszony is munkát vállal, akkor férje családfenntartói feladatát könnyíti meg: „*Férjem hivatásánál*

fogva, szellemileg és testileg túl van terhelve. S míg ő szekéren, vonaton fárad étlen-szomjan, sötétben, hidegben – én addig jó vacsora mellett, barátságos, meleg szobában ülök.”¹⁵

Rácsodálkozik, hogy mennyire ellenzik a nők szerepvállalását a szellemi munka terén, hiszen a paraszti társadalomban vagy a könnyűiparban teljesen természetes a női munka: „*Bizonyára azért, mert az asszonynak otthoni munkája kevés értékű, vagy egyáltalán nincs, és mert, a férje keresménye nem elég. Ez az állapot már bekövetkezett az úri-osztálynál is és hovatovább súlyosbodik.*”¹⁶ Álszenteskedésnek tartja azt az ellenérvet, hogy a nők szellemileg és fizikálisan nem alkalmasak értelmiségi feladatok ellátására: „*Ezelőtt 50-100 esztendővel apáinkat hangos nevetésük zavarta volna fel álmukból, ha véletlenül azt álmodjuk, hogy az írás-olvasás nehéz tudományát jórészt asszonyok verik a gyermekék fejébe;... a párizsi egyetem egyik tanszékéről egy asszony hirdeti a legszebb, legkomplikáltabb, leghasznosabb tudományt – egy asszony: az oly sok természeti titkot megoldandó rádium feltalálója. Évszázadok folyamán vajon hány Curiené veszett el!*”¹⁷

Odáig elmegy a gondolatainak kibontásában, hogy még a nagy hírnévvel rendelkező dr. Cholnoky Jenő professzor urat, a kolozsvári egyetem tanárát is kioktatja. A professzor úr előadásában kifejtette, hogy a férfiak agyveleje átlag 1375 gramm, míg a nőké 1245. A száraz szám adatok pedig rideg tények, és itt kell elnémulni a feminizmusnak! Erre mi a válasz?

„*Ha a Cholnoky következtetései igazságosak volnának, akkor halála után minden ember okosságát meg lehetne mérni, s eldönthetnők, hogy két ellentétes nézet mellett küzdő tudós közül, melyiknek lehetett igaza; pl. X. 5 grammal volt okosabb, mint Y.; könnyű volna eldönteni, ki volt nagyobb költő: Petrarca – az 1602 grammnyi és Schiller 1586 gramm agyvelejével, vagy Dante, kié csak 1240 grammot nyomott.*”¹⁸ A fizikai gyengeség érvét oly nemes egyszerűséggel söpörte le az asztalról, hogy az már szinte szót sem érdemel: „*A szellemi képességet a fizikai minémüségétől ki kell kapcsolni, hiszen a kimagasló szellemű emberek nem mindig magaslottak ki egy fejjel is a tömegeből. Hiszen akkor egy cirkuszi díjbirkózó lenézhetné Napóleont, Heinét vagy Humboldtöt.*”¹⁹

A választójog ügyében egyenesen támadólag lépett fel, élesen kritizálva törvényhozásunk kényes és felelősségteljes munkáját. Szomorúan kell megállapítanunk, hogy ebben is van értékelhető meglátása: „*Miért kell nekünk a választói jog? Tekintsünk el attól, hogy beleszólásunk legyen abba, hogy a törvények egyformán mérjenek nekünk is – nemcsak a büntető törvénykönyv. A törvényhozók küzdelme a közjogi harcokban merül ki, a társadalmi bajok orvoslására nem jut sem idő, sem pénz. Bocsánat a kissé talán illetlen kifejezésért: miért predesztinálná jobban az Ádám-csutka és a kopasz fej a szavazatok leadására, mint a*

hosszú haj és a női formák? Akár értelmiségi, akár adócenzus legyen alapja a választói jognak, a nő nem bírhat ezekkel?”²⁰

A gazdasággal kapcsolatban is elfogadható gondolatokat sorakoztatott fel. Két szempontból is előnyösnek tekinti, ha a nők mind nagyobb számban állnak munkába. Az ipari forradalom második hullámának köszönhetően egyre több munkaerőre volt szükség, sőt egyes értelmiségi pályákon még hiányzik a jó szakember: *„Hogy csak egy példát hozzak fel: Szabolcs vármegyének ezelőtt ötven esztendővel tizenhat orvosa volt, számuk most meghaladja a hetvenet. Sőt vannak körorvosi állások, melyekre nem is akad pályázó, pedig a legszegényebb sem keres 6-7000 koronánál kevesebbet.*”²¹

Másrészt, ha a családban az asszony is dolgozik, akkor a gyermeknevelés vagy a hagyományosan háziasszonyi feladatok egy részét átadva újabb munkahelyeket lehet teremteni. Végső soron általánosan a gazdaság fellendülésének kedvező hatását jósolta meg:

„Olyan intelligens családoknál, hol az asszony keresete is növeli majd a jövedelmet, a jólét is növekedni fog, ez pedig a gazdaság, s iparra csak jótékony befolyással lehet, amely körülmény viszont a szellemi munkások szaporodását fogja szükségessé tenni.”²²

Érzelmi húrokat is megpengetett, jócskán beletiporva sok férfi önérzetbe: *„Vannak, kik férfiúi büszkeségre hivatkoznak, mely nem engedi, hogy a nő keresményének gyümölcséből egyenek. Miért adnak akkor előnyt a vagyonos házasságnak!*”²³

Természetesen ez az állítás azért erős, van benne némi általánosítás. Sok férfiembert ismerhetünk, aki nem nézte a stafírung nagyságát, hanem szíve választottjának szépségét és jóságát. Az is igaz, hogy azért hallani olyan frigyekről, amelyek nem a szívekben kötődtek, hanem az íróasztal mellett, komoly pénzügyi kalkulációt végezve. Az apai érzelmek sem maradtak érintetlenül: *„A férfiak azt mondják: nem hagyjuk az asszonyokat nemünk jogaiban osztozni! De gondolják meg, hogy itt nem az egymást elválasztó fajok, hanem az egymást összekötő nemek küzdelméről van szó. Hogy ellenezheti a feminista törekvéseket például az olyan férfi, kinek csak leányai vannak? Kevésbé viseli ezek sorsát szívében, mint az idegen férfiakét? S hogy mennyire elismerik, a nők sorsának rosszabb voltát mutatja az a kétségbeesés, mikor jelentik az apának, hogy „csak” leánya született. Mikor ellenzik a feminista alapozó, magvető munkáját – mert a ma női nem igen aratják termését, viszont a ma férfait sem szorítják ki állásaikból – miért nem viselik női utódjaik sorsát is úgy a szívkön, mint a fiú utódaikét.*”²⁴ Bizonyára sok zordon atya elgondolkodott ezen a szavakon, legyen bármilyen konzervatív beállítottságú ember. Lehet, hogy alapvetően nem változtatta meg a szemléletüket, de talán már elindult bennük egy olyan folyamat, amely a hagyományos női szerepeken kívül már más célt is el tudtak képzelni leánygyermekük számára. Ráadásul Jósa

Vilma elutasította a szüfraszettek tevékenységét (bár nem ítélte el egyértelműen) és ez megnyugtatóan hathatott: „*Le hát azzal az izléstelen zászlóval! Az idő megérleli, az idő meghoz mindent – aminek meg kell jönnie.*”²⁵

Hiába emelte fel szavát a már említett professzorunk, hogy a nőnek a legfőbb hivatása szépnek lenni, mert ez által lesz képes férjre szert tenni, családot alapítani és védeni a családi tűzhely melegét őrizni. A nő gazdasági értékét tehát a szépsége adja meg, amely persze nem csak a külsőségekre korlátozódik, hanem a műveltségére is. Ezért jó, ha beszél nyelveket, zongorázik, jártas az irodalomban. S az így befektetett energia majd meghozza gyümölcsét. A professzor úr nagyon humánusan nem zárja ki annak a lehetőségét sem, hogy a nők is betölthessenek hivatást, persze ezt azoknak ajánlja elsősorban, akik nem mennek férjhez. A válasz ismételtelen elutasító volt a feministák részéről:

„*A nők egyenjogúságát is csupán a gazdasági függetlenségük hozhatja meg. Kereső pályára kell tehát lépniök, részt kell venniök a termelő munkában és ez által a férfi gazdasági hatalma alól felszabadulni... Minden szép szó dacára látjuk, hogy az ipari fejlődés következtében a megélhetésért való küzdelemben a nőt a kereső pályára szorítja. Így nyeri meg fokozatosan gazdasági függetlenségét és ezzel a magáról való szabad rendelkezését. A női nem évezredek óta szunnyadó energiája szabadul fel ezáltal és lesz produktív a termelő munka és a társadalom szolgálatában. De azért csak az féltheti a női konkurenciától a férfi munkaerejének értékét, ki a fejlődés törvényeit nem ismeri. A gépek és ipari vívmányok nagyszámú munkás kezéből vették és veszik ki a szerszámot, de ugyanezen vívmányok viszont más módon és téren termik meg gyümölcseiket az emberiség számára. A szövőmunkások az első szövőgépeket megégették, mert szájukból vette ki a mindennapi kenyeret; ma azonban már mindannyian élvezzük az olcsó ruhanemű s különösen a fehérnemű áldásait.*”²⁶

S ha már a ruháknál járunk a férfiak közössége kapott még egy kellemetlen fricskát: „*Azt kívánják a férfiak, hogy a feminizmus első feladata legyen a női öltözködés fényűzésének megszüntetése. Ezen csak a férfiak segíthetnek. Ne fussanak a rafinált egyszerűség drágaságába vagy selyembe, csipkébe öltözött ékszeres asszonyok után, vegyék észre az ócska, olcsó perkálba öltözött nőket is.*”²⁷ Hja, rossz világ jön a férfinemre, ha ez bekövetkezik, de mind ebben még jót is lehet látni: „*A divat szertelenségei és kinövései megszűnnek. Kevesebb lesz tehát a szabó-számla, mely ma a kereső férfit terhel.*”²⁸

Itt már komoly kétségek merülhetnek fel, mert elképzelhető, hogy a feminista mozgalom eléri céljait azokban a témákban, melyek érdekében felemelték szavukat, de hogy a divat kérdésében nem változik meg a nők gondolkodása az biztos. Sőt! Summa summarum, az érzelmek kezdtek elszabadulni mindkét oldalon, az adok-kapok jellegű vita kezdett elfajulni.

Szerencsére akadtak olyan emberek, akik a józan megfontolás oldaláról közelítették meg a témát. Köztük volt Kardos István a református polgári iskola igazgatója: „A feminizmus immár világmozgalommá nőtt követelés, tehát nyilván meglevő szükséglet. Arról van ugyanis szó, hogy új emberenergia léphessen be a kultúra és részt kíván magának a munkából. Ezt az óhajtatást, munkát, vagy küzdelmet bárminő nézőpontból tekintjük is, megállapíthatjuk, hogy a mozgalom zászlóvivői és ellenesei egy pontban találkoznak, s ez a pont egyszersmind a kiindulási alap. Elégedetlenek ugyanis a mai leányneveléssel. A női lelket, ennek erőit, hajlamait kívánják harmóniába hozni a reá várakozó élet feltételeivel.

... az iskola csak akkor tudja nehéz munkáját eredményesen szolgálni, ha számíthat a szülők és társadalom megértő és segítő munkájára. Ezért a nőmozgalom barátai és ellenzői, kik e pontban közös egyetértésben találkoznak, menjenek el és segítsenek a jövő nő nevelésében a sokszor és sokat küzdő iskoláknak!”²⁹

A vita mintegy összefoglalására Paulik János evangélikus igazgató-lelkész tett kísérletet. Kompromisszumra való törekvése mellett markánsan felszólalt az olyan véleményekkel szemben, amelyek mindkét oldalon a radikális nézeteket erősítette. A tiszteletes úr hitéből fakadóan gondolatainak középpontjában a család állt és ebben határozta meg a nők legfontosabb feladatát:

„Az újabbkori nő kezd meg nem elégedni régi szerepével, s azt kívánja, hogy minden életpálya nyitva álljon előtte, s miután a férfiakéval egyenlő értékű, legfeljebb másnemű, de szintén becses és nélkülözhetetlen áldozatot hoz az élet fenntartására, őt a férfiakéval egyenlő jogok illessék meg minden vonalon...

Való igaz, hogy a nők kebelében nagybecsű szellemi és érzelmi kincsek rejlenek, sőt azt is állítom, hogy egy és más tekintetben a nők messze felülmúlják a férfiakat, de hozzá kell tennem, hogy a nők úgy testi, mint lelki diszpozíciójuknál fogva – mások, mint a férfiak. A nő egész lénye az élet fenntartására, s továbbplántálására van berendezve. Ez a fővágány az ő életében. A természet eleitől fogva erre predestinálta...

A nő igazán nagygyá csak a családi körben lehet, mivel első sorban erre szerelte fel őt a gondviselés...minden törekvés, mely a nőt ezen természetszerű hivatásától eltéríteni kívánná, hibás...mert az ideál csak az lehet, hogy minél több nő férjhez menjen s a családi körben töltsen be Istentől rendelt hivatását.”³⁰

Ez persze nem zárja ki annak a lehetőségét annak, hogy a nők kereső tevékenységet vállaljanak, de ebben az esetben is a kompromisszumot keresi: „Tudom én azt, hogy az ilyen állapotokat s általában a nőknek kenyérkereső pályákra való tódulása, a mi napjainkban már ijesztő arányokat öltött, a gazdasági s társadalmi viszonyok mostohasága idézi elő. De ne

felejtjük el azt sem, hogy a társadalmi viszonyok alakulását, s köztük a nőszülési percent hanyatlását s ezzel kapcsolatban a leányok pártában való maradását a nők maguk is befolyásolják. Tisztában kell lennünk ugyanis azzal, hogy minél több nő tódul a férfias-jellegű pályákra, annál több férfinak rövidül meg a keresete, s így csökken a családalapítási képessége is. A nőknek az volna az érdekük, hogy csak olyan pályákra menjenek, amelyeken a férfiaknak önkénytelenül is versenytársaivá nem válnak.”³¹

A választójog terén teljes mértékben egyetértett a feministák követelésével:

„Én vallom azt, hogy habár a nő más, mint a férfi, s más is a természetszerű hivatása, mint férfié, de azért a nő épp olyan becses s nélkülözhetetlen áldozatokat hoz a társadalmi élet oltárára, mint a férfiak, s épp azért azok a jogok, amelyeknek az élet és a közjó irányítása s előmozdítása céljából a férfiak birtokában vannak, a nőket is megilletik.

Tudjuk, hogy a feminista-mozgalomnak egyik célja a nők szavazati jogának kivívása is. De tudjuk azt is, hogy ez az igényük egyúttal az a vörös posztó, amelytől sokan riadoznak. Különösen azzal szeretik sokan ezt az igényüket elütni, hogy hiszen a nők nem egyforma terhet viselnek a férfiakkal, a nők nem katonáskodnak, nem fizetnek véradót a haza érdekében. Ez az érv azonban nagyon gyenge, s tele van következetlenségekkel, s ellentmondásokkal...

S miután a nők alkotó részei a társadalomnak, s áldozathozataluk nélkülözhetetlen alkotó eleme az életnek: ez a beleszólási jog tehát, - mely az aktív és passzív választási jog alapján gyakoroltatik – őket is megilleti.

Hogy a nők nem katonáskodnak? Hogy nem ontanak vért a hazáért? De hát, kérdem, hány ember katona azon férfiak közül, akiknek szavazati joguk mégis van? A férfiaknak 75%-a sohasem volt katona; és azok közül is, akik katonák voltak, ugyan hány ontott vért a hazáért?...

Hát a nők nagy része nem-e inkább járja meg az élet és halál megszgyéjét, a maga nehéz hivatása közben, mint a sok katona, aki az utcán nyugodtan a kardot csörteti, de csatában nem járt?...

Én nem tudom megérteni, hogy miért ne lehetne egy nő, aki önálló, s esetleg gyermekeit rendbe hozta, s ráér, s esze is van hozzá, miért nem lehetne az ilyen nő városi, egyházi vagy akár országgyűlési képviselő? Egy intelligens nő nem többet használhatna-e ezen a téren is, mint egy tudatlan férfi, aki csak azért foglal helyet a társadalmat igazgató testületekben, mert sok vagyona van!³²

Mondanivalója zárásaképpen meghatározza azokat a területeket, ahol a nők mozgalma akár már azonnal sokat tehet. Ezek a feladatok elsősorban az anya- és csecsemővédelem, a cseléd-ügy rendezése és a leányok gondos képzése. De ismételten hangsúlyozta a hölgyek felé:

„Önöknek kiválóan alkalmas terület áll rendelkezésükre a szívükben lüktető nemesebb érzelmek tovább plántására: a gyerekszoba, mely által befolyásolhatják az egész világtörténet kialakulását.”³³

Paulik János tiszteletes úr visszafogott véleménye jó hatással lehetett a közvéleményre, melyet majd a későbbi események igazoltak. Ugyanakkor nagyon érdekes az, ahogyan ezt értékelték A Nő feminista folyóiratban: „Paulik elsőrangú szónok s lelkes feministaként mutatkozott be már az alakuló-értekezleten is. Megkapóan színes és tüzes beszédet tartott most is, azonban szinte túlzottan óvatos és oppurtunus volt. Úgy látszik, attól tartott, hátha a közönség gondolkozása inkább hajlik a konzervativizmus felé s félt attól, hogy a szervezés munkája találná megsínyleni az erősebb feminista programpontok hangoztatását, örömmel konstatáljuk, hogy, Paulik csalódott a közönségben, mert ennek a közönségnek még jobban tetszett volna az előadás, ha radikálisabb lett volna. De jól van ez így; jobban, mintha fordítva lett volna. A nyíregyházi közönség bizonyosságot tett arról, hogy a progresszió útján a lelkéhez lehet férközni.”³⁴ Ezeknek az asszonyoknak semmi sem elég, még az igazgató-lelkész úrról is lehúzták a vizes lepedőt. De a sok beszéd a tett halála, nézzük is hogyan alakul a nyíregyházi feministák ügye.

A FEMINISTA FIÓKEGYLET MEGALAKULÁSA

„Hannibál jöttem-láttam-győztem mondását ismételheti Glücklich Vilma, a budapesti Feminista Egyesület igazgatónője, mikor a nyíregyházi fiók megalakításáról a központban beszámol.”³⁵ Dr. Szöllősy Pál ügyvéd úr egy kicsit eltúlozta lelkesedését és az ókori Róma történelmére is egy kissé felületesen emlékezett (valószínű, hogy Julius Caesar neheztelne rá), de megbocsájtható neki, hiszen aktív szerepet vállalt a helyi fiókegylet megalakulásában és munkájában. Végül is még is csak siker volt, mert 100-150-re volt tehető azoknak a száma, akik megjelentek az alakuló gyűlésen és több mint 90 taggal létrejött a feministák helyi szervezete, Groák Ödönné elnökletével.³⁶

A Feminista Egyesülete öt területen foglalmazta meg feladatát, melyek szakosztályok keretei között kívántak ellátni: anya- és gyermekvédelmi, gyakorlati tanácsadó, munkásnő- és cselédügyi, nevelésügyi valamint irodalmi és vitarendező szakosztály. Nagy lendülettel fogtak hozzá a munkához. Jelentős sajtónyilvánosságot kaptak, nem múlt el úgy hét 1914 februárjától március közepéig, hogy valamilyen formában ne szerepelt volna a feministák tevékenysége a Nyírvidék hasábjain. A város vezetését is igyekeztek megnyerni ügyük érdekében, hangsúlyozva, hogy elsősorban olyan gyakorlati feladatok megvalósítását

hirdették meg, amely Nyíregyháza társadalmának is a hasznára válik: „Ezért elhatározta az egyesület, hogy a budapesti központ mintájára u.n. Gyakorlati Tanácsadót állít fel, hol a hét bizonyos óráiban az egyesület minden tagja minden tanácsra szoruló nőt szívesen fogad, és ha lehet, maga intézkedik, vagy a jelentkezőket az egyesület ügyészéhez, vagy orvosához utasítja, akiknél ingyen jogi, illetve orvosi tanácsban részesülhetnek. A Gyakorlati Tanácsadóval kapcsolatban még egy kultur intézménynek szeretné megvetni az alapját az egyesület... Így az egyesület a maga szerény eszközeivel egy ingyenes népolvasó helyiséget akar felállítani, ahol a nap meghatározott óráiban mindenki külön igazolás, vagy belépőjegy nélkül kellemesen és hasznosan töltheti el a pihenésre szánt perceket... Tisztelettel kérjük, tehát a nagytekintetű Tanácsot, hogy a város tulajdonát képező u.n. Bazár épület jelenleg üresen álló 3-ik számú bolthelyiségét díjtalanul a Ny. Feminista Egyesület használatára engedje át.”³⁷

Lehetetlent nem ismerve mozgattak meg minden kapcsolatot az óhajtott cél érdekében. A női lélek finomságával fogalmazták meg igényüket, amikor a város vezetésének nagylelkűségére apelláltak olyan formában, mint „a város vezetősége a legtiszteletreméltóbb liberalizmussal karol fel minden kultur törekvést” vagy „Nyíregyháza város bölcs és buzgó vezető férfiai” említi kérelmében.³⁸ Roppant hatékonyan tevékenykedtek, mivel a város közgyűlése rövidesen úgy döntött, hogy a kért helyiséget egy évre ingyenesen átengedi a feministák egyesületének.³⁹

Ilyen körülmények között kezdődhetett meg a nyíregyházi feministák első közgyűlése. Ennek volt a feladata, hogy az egyesület vezetőit megválassza és elfogadja annak munkaprogramját. Groák Ödönné az elnöki megnyitóban a Feminista Egyesület munkáját a már korábban megismert öt szakosztály feladataihoz kapcsolódva mutatta be. Még felsorolni is sok azokat a problémákat és feladatokat, melyekre megoldást kerestek:

- anya- és gyerekvédelem
- leánynevelés fejlesztése
- nők képzése, továbbképzése, tanfolyamok szervezése
- a dolgozó nők presztízisének növelése, munkahely szerzése számukra
- a nők választójogának kivívása
- a cselédkérdés normalizálása
- a női tisztviselők támogatása
- jogi, orvosi, gazdasági és pályaválasztási szaktanácsadás
- nép olvasószoba, ingyenes könyvtár használat
- prostitúció, pornográfia, leánykereskedelem elleni fellépés

- alkoholizmus és a kivándorlás ellen való küzdelem
- napközi gyermekotthon létrehozása
- együttműködés más intézményekkel, melyek elősegítik a fenti célokat
- irodalmi és egyéb előadások szervezése
- a világbékéért való munka ⁴⁰

Félő, hogy túl nagy terhet vettek a vállukra. Igazi férfimunka! Kérdés persze, hogy ebből mit tudnak majd megvalósítani. Az elnöknő azonban a realitások talaján állt: *„A nyíregyházi egyesület elvben csatlakozik a nőmozgalom alapvető tételeihez. A helyi viszonyoknak megfelelően, azonban úgy véli a társadalmat legjobban szolgálni, ez idő szerint a humánus célú, gyakorlati munkát választja és tartózkodik minden politikai agitációtól.”*⁴¹

Mindenesetre lenyűgöző a feministák aktivitása. Január végétől március közepéig lényegében a semmiből teremtették meg az egyesületet. A kezdeti nehézségek és nem tagadható ellenszenv ellenére ügyesen fogadtatták el a város közvéleményével a nőmozgalmat. Honnan ez az eredményesség, honnan ez a nagyvonalú szervezési képesség? Talán nem is olyan nehéz erre választ adni, csupán a Nyíregyházi Feminista Egyesület tisztikarát és választmányát kell megvizsgálnunk. Mint tudjuk az elnöke Groák Ödönné. Őnagyságának férje városunk gazdasági életének ismert szereplője, a terménykereskedőből bankárrá lett pénzember. De a politikai élet jelentős tagjainak a nejeit is itt találjuk: gróf Vay Gáborné, dr. Ujfalussy Dezsőné, a korábbi és az akkori Szabolcs vármegye főispánjának feleségei, dr. Mikecz Dezsőné, az alispán felesége, Májerszky Béláné, a polgármester felesége, Geduly Henrikné, az evangélikus püspök házastársa, Leffler Sámuelné, az evangélikus főgimnázium igazgatójának házastársa vagy a már említett dr. Dohnálné Jósa Vilma. A házaspárok közül a Murány Lászlót / városi ügyész / és nejét, Paulik Jánost / evangélikus igazgató-lelkész / és nejét, valamint Leffler Bélát / főgimnáziumi tanár / és nejét.⁴² Egyszóval a városi elit jelentős mértékben képviseltette magát közvetlenül vagy közvetve. Komoly befolyást jelentett ez, tudvalevőleg az asszonyok a maguk sajátos eszközeivel sok mindent el tudnak érni férjeiknél. Most már hozzáfoghattak az érdemi munkához. Ezért is meglepő, hogy a kezdeti lendület mintha kifulladt volna, csak május hónapban hallatnak magukról a feministák: *„Az egyesület még május hónapban két előadást tervez. Az elsőt Giesswein Sándor pápai praelátus, országgyűlési képviselő tartja a nőkérdésről, a másikon Mellerné Miskolczi Eugénia fogja ismertetni az új polgári törvénykönyv azon szakaszait, melyek a feministákat illetőleg az összes magyar nőt közelebbről érdeklik.”*⁴³ Nem szabad azonban elégedetlennek lenni, mivel a kis lépések politikája is eredményre vezethet és az első gyakorlati tettek is megvalósulni látszottak: *„A Bazár-épület egyik bolthelyisége már csinosan kifestve várja, hogy a könyveket*

és bútorokat benne elhelyezzék. Amint értesülünk a berendezés ezen a héten elkészül, s így ha semmi közbe nem jön, az olvasószoba már május hó végén megnyílik. A könyvadományok sűrűn érkeznek.”⁴⁴

A viszonylagos eseménytelenség mögött azonban nem passzivitás húzódott. Kevésbé látványos szervezési feladatok töltötték be a nyíregyházi nőmozgalom tagjainak szabadidejét. Korábbi média-megjelenésükhöz képest annyira nem volt feltűnő a tevékenységük, hogy kénytelenségből más forrásra kell támaszkodni: *„Az alig néhány hónapos egyesület csöndes agitációval igyekszik a feminizmus eszméinek minél több hívet szerezni, nemcsak Nyíregyházán, hanem Szabolcs vármegye kisebb községeiben is. A f. hó 4-én tartott népes választmányi ülésen Groák Ödönné elnök örömmel jelentette be, hogy a tagok száma elérte a 160-at. Különben ez a választmányi ülés bizonyítékul szolgált, hogy az egyesület tagjai az utóbbi hetekben sem pihentek és nemsokára alkotásokkal léphetnek a közönség elé. Így még május hóban megnyitja a Gyakorlati Tanácsadót a város által kapott helyiségében. Az egyesület orvos tagjai készségesen felajánlották, hogy a Gyakorlati Tanácsadótól utalványt nyert szegény beteg asszonyokat és gyermekeket ingyen orvosi tanácsban részesítik.*”⁴⁵

Az első sikereket a leányok oktatásával kapcsolatban érték el. A Feministák Egyesületének nyíregyházi fiókjá június 13-án szülői értekezletet tartott a vallás- és közoktatásügyi miniszter 185.334 sz. rendelete tárgyában, amely megtiltotta a leány növendékek oktatását a fiúiskolákban. A rendeletet súlyosan hátrányos helyzetbe hozza a lányokat, mivel az egyetemi felvételhez legalább jó eredményű érettségi szükségeltetik. Ahol nincs leánygimnázium ott a lányoknak úgy van esélye a középiskolai képzettséget megszerezni, ha magánúton végzi el. Ezt azonban csak a jómódú szülők tehetik meg: *„Jogfosztásról van tehát szó, - legalábbis mindaz ideig, míg a miniszter megfelelő számú leánygimnázium felállításáról nem gondoskodik. Ezért hívta fel tiltakozásra a szülőket a Feminista Egyesület és ily irányú mozgalom indítására a társegyesületeket.*”⁴⁶ A szülőértekezlet elhatározta, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez feliratot intéz a rendeleteinek visszavonása iránt és úgy döntött, hogy azt deputáció kíséretében fogja átnyújtani. Ezen az összejövetelen ott volt a főgimnázium néhány tanára is. Azon nem csodálkozhatunk, hogy dr. Leffler Béla támogatta ezt az ügyet, mivel tagja az egyesületnek, de talán a nőmozgalom ellenzői számára csalódást okozott, hogy dr. Vietórisz József és dr. Pröhle Vilmos gimnáziumi tanárok is lelkesen támogatták a memorandumot. A Nyírvidék nem írta meg indokaikat, de A Nő folyóiratban erre választ kapunk: *„A miniszteri rendelet felolvasása után hozzászólottak a tárgyhoz az arra legilletékesebb nyíregyházi főgymn. tanárok közül dr. Vietórisz József, dr. Leffler Béla és dr. Pröhle Vilmos, akik a nyíregyházi főgimnázium két éves gyakorlatára hivatkozva,*

egyértelműleg kijelentették, hogy a koedukációnak semmi néven nevezendő káros következményét nem tapasztalták, ellenkezőleg, a lányoknak a fiúkkal együtt tanulása, amíg a lányoknak lehetővé teszi a komoly és minden részletre kiterjedhető tanulást, — a fiúnövendékekre egyenesen serkentőleg, s az órákon való viselkedésükre nézve is jótékonyan, szelídítőleg hat. Hiszen a fiúk röstellik, ha a lányok előtt megszidják őket, vagy ha a tanulásban mögöttük maradnak.”⁴⁷

Szegény fiúgyermek! Nem elég, hogy nagy tudású tanáraik előtt kell nap, mint nap bizonyítani képességeiket, most még azzal a kihívással is szembesülhetnek, hogy mindezt, esetleg a lányok előtt. A marcona ifjak és bájos leánygyermek egy tanteremben! Hova jutott ez a világ? Bár elképzelhető, hogy a legények nem tiltakoztak azon gondolat ellen, hogy lányokkal együtt tanuljanak, hiszen egy kis színt hozhat az iskola zordon falai közé.

Visszatérve a memorandumra, annak sikerét befolyásolhatta, hogy a főgimnázium fenntartója hogyan áll ehhez a kérdéshez: *„Nevezetes momentuma még az értekezletnek, hogy küldöttségileg megkereste méltóságos Geduly Henrik evangélikus püspök urat is, hogy hasson oda, miszerint az Egyetemes Tanügyi Bizottság a maga részéről a coedukáció mellett foglaljon állást. A püspök úr készséggel ígérte meg közreműködését.”⁴⁸*

Végül a feministák ez irányú mozgalma részsikereket hozott: *„A kultúrminiszter úr indokolatlan szigorúsággal tiltotta meg, hogy leánytanulók a fiú-középiskolák tanóráira rendszeresen bejárhassanak. A nyíregyházi Feministák Egyesülete tiltakozó kérvényt terjesztett fel, sőt Groák Ödönné elnök audiencián is volt; a kultúrminiszter azonban semmit sem akart engedni maradi felfogásából. A Feministák Egyesülete tehát, hogy a leányok gymnasiumi tanulását lehetővé tegye, folyó hó 5-én délután 5 órára értekezletre hívta össze azon szülőket, akiknek leányai a múlt tanévben a helybéli főgymnasium magántanulói voltak. Groák Ödönné elnök előterjesztette az értekezlet egybehívásának a célját és kifejtette, hogy némi átmeneti intézkedéssel sikerül a lányok gymnasiumi tanulását lehetővé tenni. Ugyanis a miniszteri rendelet értelmében a demonstratív órákra (természetrájsz, számtan, természetan, géprájsz), ezentúl is bejárhatnak a leányok, a többi tantárgyak előkészítésére pedig kurzusokat lehetne szervezni. A szülők örömmel fogadva az előterjesztést, elhatározták, hogy ezen kurzusok szervezését, melyek vezetésére főgymnasiumi tanárokat kérnek fel, a Nyíregyházi Feministák Egyesületére bízzák. Természetesen minél több leánynövendék vesz részt ezen szervezendő tanfolyamokon, annál kevesebb anyagi áldozat esik egy-egy szülőre.”⁴⁹*

A legjobb megoldás egy leánygimnázium megalakítása lenne a legjobb megoldás, de erre még várni kell néhány évet. Azonban a háború ebben az esetben is közbeszólt. A nyíregyházi Feminista Egylet munkájának is köszönhetően alig három évvel később büszkén jelenthetjük

ki, hogy 1917. szeptember 15-én megnyitotta kapuit a Nyíregyházi Ágostai hitvallású Evangélikus Leánygimnázium a Luther utca 17. szám alatt.⁵⁰

A háború új helyzet elé állította a nyíregyházi feministákat. A Szerbiának küldött hadüzenet után két nappal felhívással fordultak az egyesület tagjaihoz, de egyben szólt ez a város közvéleményének is:

„A feminizmus előtt rettenetes fogalom a háború fogalma. Ellensége az eszméknek, - megölő betűje minden haladásnak, - minden kultúrának. Iszonyodunk tőle. Elítéltük mindig. A fogalomból azonban valóság lett, íme, ránk szakadt, nehéz valóság. A valósággal másként kell szembehelyezkednünk, mint a fogalmakkal. A háború eszméje elől elzárkozhatunk, a fenyegető rémet kívül hagytuk eddig minden számításainkból.

A háborúba elmentek között a mieink is ott vannak, akik ott lent délen, egy pár hét múlva talán egész keleten és északon küzdenek, értünk is küzdenek. A mi jólétünkért, a mi vagyonunkért, a mi kultúránkért, a mi jövőnkért. Ez a háború a mi háborúnk is. Kötelességet ró mireánk is. Többet, mint kötelességet. Természetes, egyszerű folytatását a mi egyszerű munkánknak. Semmi zökkenés nem lesz minálunk, új munkakört nem kezdünk, eddigi elveinkkel semmi ellenkezést. Haladunk tovább a magunk csöndes útján, asszonyok, asszonyokkal és asszonyokért, akik rászorultak. Akik gyámoltalanok, akik járatlanok voltak eddig is ügyes-bajos dolgokban, akiknek most sokszorozott tömegére szakadt rája az egyedülvalóság, az önállóság, önállhatóság nélkül. Keressük fel az elment katonák itthon maradt asszonyait, gyűjtsük őket magunk köré. Aki írna a fiának, - nem tud írni és nem tudja, hova kell hogy írjon. Aki az ura után maradt el, aprós gyermekének iskoláztatását, magának közügyükkel való bajait nem tudja elintézni, aki a harctérről várna igaz tudósítást, akinek csak annyi kellene legalább, hogy a lelke szorongását valaki más, megfelelő asszony előtt kitarja, aki bátorításra vágyik, akit erősebbé tesz, ha más asszonyt törődni lát az ő árva sorsával, nyissuk meg a mi kis irodánkat a most bevonult itthon maradt szülei és asszonyai előtt.”⁵¹

Első olvasásra talán meglepő ez a felhívás. Elítéli a háborút, mint eszmét vagy megoldást a problémákra, de ahogyan fogalmazza a nyilatkozat: „Ez a háború a mi háborúnk is.” Olyan érzése van az embernek, mintha a nőmozgalom, ha fel nem is adja de, valamelyest átértékelné a világbéke eszméjét. Ha jobban megvizsgáljuk az adott helyzetet, talán nem is meglepő. Ellenzéki pártok, de még a szociáldemokraták is és szinte az egész közvélemény beállt a sorba elfogadva a háborút. Nagyon kevés volt az a józan hang, amely ellene emelte volna fel a szavát. Főleg olyan lélektani környezetben, amikor szinte rákényszeríti a nőket egyfajta sajátos hősie, talán egy kicsit romantikus hozzáálláshoz. Mert milyen a magyar nő? Erre

vonatkozóan a Nyírvidék egyik vezércikke ad leírást: „Az anya, a hitves, az ara, a testvér búcsúzik. És sehol a kétségbeesésnek nyomát sem látjuk. Fáj a búcsú, vérzik a szív és mégis kiül az arcokon a szívekben élő lelkesedés rózsapírja. És a lelkesedés dalt fakaszt; az izomnak erőt ad; az idegeket az ellenállás hihetetlen mértékével vérteti. De mi az az erő, mely a szívbe visszaszorítja a szemekben ülő könnyeket, hogy helyet adjon annak a csodálatos fénynek, mely most az anya, a hitves, az ara, a testvér szemeiből a gyermek, az ifjú, a férfi lelkére átterjed, melynek melege a gyöngye gyermekből is hőst, félistent terem?... Ezt az erőt, a magyar nőnek köszönheti a nemzet. Az anya, a hitves körében alakul ki a gyermek, a férfiúi gondolatvilága. A nemzet egész életét az anyák, a hitvesek egyéniségéből kisugárzó nagyszerű érték dominálja. Nálunk ez az érték az örök, mély hitből kiáradó szeplőtelen női erkölcs párosulva a kitéphetetlen honszeretettel...”⁵²

Nehéz ellenállni egy ilyen heroikus, spártai asszonyok nagyszerűségét idéző képnek, elvárt viselkedés normának. Ennek ellenére nem valószínű, hogy a nyíregyházi nők teljes mértékben tudtak azonosulni ezzel az elvárással, legalábbis a józanul gondolkodók nem. Ilyen körülmények között mindenesetre elismerésre méltó, hogy a nyíregyházi Feminista Egyesület a háború miatt a családjuktól elszakított férjek, apák, fiak nélkül maradt asszonyoknak akar segítséget nyújtani. Felhívással fordultak a munkaadókhoz, hogy munkalehetőségekkel az Egyesülethez forduljanak, s majd ők közvetítik azokat a nők felé. E mellett humanitárius tevékenységet is felvállaltak, pl. sebkötöző-anyag készítése, téli holmik készítése a katonák számára, de még ebben az esetekben is arra bízatták az egyesület tagjait, hogy a magukra önként vállalt munkát inkább adják ki, váltsák meg pénzzel, s így jutassanak arra rászoruló nőket ezzel is munkához.⁵² A háború kíméletlenül belépett a mindennapok életébe.

A NYÍREGYHÁZI NŐK ÉS A HÁBORÚ

A nők helyzetének megváltozására mi sem jellemző jobban, hogy egyre inkább férfias szerepet kellett felvállalniuk, amely néha furcsa helyzetet teremtett: „Részeg asszonyok csináltak galibát a mai hetivásáron. Férjeik oda vannak a háborúban és így nekik kellett gyerekeket télire felruházni. Rossz néven sem lehet tőlük venni, ha vásárt – férjeik szokása szerint – áldomással és verekedéssel fejezték be, aminek természetesen a rendőrségen volt folytatása.”⁵⁴ Kiszolgáltatottságuk is megnőtt és a biztonságra való törekvésüket voltak olyanok, akik kihasználták: „Osendovszky János mézes-mázos beszédjével be tudta magát hízelegni a nőknél. Különösen mostanában ment ez könnyen, mert a katonai szolgálat alól végleg felmentették. Pár héttel ezelőtt Budapesten kötött házasságot, most pedig Ófehértón

vezetett oltárhoz egy jóképű hajadont. Hogy hogynem történt a dolog, csupán annyi bizonyos, hogy a két menyecske tudomást szerzett egymásról és most Osendovszky a törvényszéken ül bigámiával vádolva.”⁵⁵

A háború új helyzetet alakított ki a nőmozgalom egyik legfontosabb követelésével kapcsolatban. Emlékezhetünk még arra, hogy milyen vehemensen tiltakoztak a feminizmus ellenzői a nők munkába állása miatt. Most gyökeresen megváltozott a véleményük. A korábban nőietlennek és családdromboló tartott női munkavállalással kapcsolatban már a hazafiasság és az erkölcsi kötelesség jelszavát kezdték emlegetni. A Nyírvidék lapjain az 1914-es évhez hasonló pengeváltás indult meg ebben a kérdésben. Az első cikk A kenyér címmel jelent meg, s bevezető soraiból nem az tűnt ki, hogy egy késhegyig kiéleződő vita keveredik ki belőle: „Kenyerünk nincs. A jövő évi kenyérünk nincs. A földben van. A kövér, termő, erős magyar földben. A föld nem adja ingyen. Nem kínálja. Drága értéke, nagy vagyona néki a kenyér, a mi kenyérünk. Nekünk kérni kell a kenyeret a földtől. Megvenni. Kiváltani, érőt érő árral. A föld erejét meg kell fizetnünk a mi erőnkkel. Különösen a mi erőnkkel. Az asszonyok erejével. A férfiak hadban vannak. A földek itthon maradtak a mi kezünk alatt... A kenyérért dolgozni kell. Komoly kötelességből való, törvény szerint való, kényszerrel, szigorral elvégzett munkával. Mindannyiunkat kötelező munkával.”⁵⁶ Eddig a pontig úgy érzi az olvasó, hogy a fentebb már leírt hős asszonyi szerep újbóli megemlékezésének lehetünk a tanúi, sőt mintha e cikk írója maga is dolgozó nő lenne. Sz. aláírással publikált írás azonban a továbbiakban kétségeket fogalmaztat meg az olvasóban, mert stílusa, hangvétele megváltozik, szinte támadólag lép fel. Katonás ajánlatot tesz a női munkaerő mozgósítására:

„Kérem a Feministák egyesületét, tegyen javaslatot a földművelésügyi miniszternek, illetőleg a most ezzel is teljesen rendelkező hadügyminiszternek, terjesszék ki az állam érdekeit védő szolgálat kötelező voltát a nőkre is, a kenyérünk megszerzése érdekében. Ugyanolyan formák között és szigorral, mint a férfiak fegyverviselése, legyen kötelező a 15-50 év közötti leányok és gyermektelen asszonyokra, a háború idejére mindennéven nevezendő mezei munka elvégzésére.”⁵⁷

Ennek szükségességét sajátos érvekkel támasztották alá, mely nem volt mentes az iróniától és némi rosszindulattól. Olyan sorokat leírva, amelyről nem tételezhetjük fel, hogy azt egy nő írta: „Kihaszíratlan munkaerőnk sok van. Asszony munkaerő, - ami még az ő, sokat hánytorgatott asszonykötelességre sincsen kihasználva... A mezei munka városi hölgyekre semmivel sem nehezebb, mint a lövészárkok a filozófia tanárjára.”⁵⁸

Gyanúsán gyorsan követi a fenti cikket a következő számban megjelenő írás, amely olyan benyomást kelt, mintha az eddig leírtak csak a bevezetése lenne egy jól megszerkesztett

kampánynak: „A férfi-munkaerő javarésze oda van a háborúba. Hogy mikor kerülnek haza: sejtetni sem lehet. Pedig tavaszodik immár. Közeledik, sőt itt van a tavaszi munka ideje. Közeledik a szántás, vetés; utána a kapálás, majd az aratás és a többi mezei munka... Itt is az itthon maradt asszonyoknak kell elvégezni a távollevő férfiak helyett az itthoni munkát. Mert az a férfi munkaerő, amely itthon van nem lesz elegendő... Gazdálkodóink azonban azt tapasztalták és tapasztalják, hogy az itthon maradt asszonyoknak nincs kedvük a munkára. Az államnak az az atyai gondoskodása, hogy a hadbavonultak itthon maradt családtagjai részére állami segélyt ad, azt eredményezte, hogy az itthon maradt asszonyok nem akarnak dolgozni. Minek is? – gondolják magukban, mikor úgy is eltartja őket az állam. Sőt nem egy családnak sokkal jobban megy a dolga most, mint mikor idehaza volt a kenyérkereső családfő... Mindezeknek az lesz az eredménye, hogy az eddig megállapított állami segélyeket revízió alá veszik. Mindazoknál, akik munkaképesek, s akik foglalkozásuknál fogva mezei munkával magukat eltarthatják, és a munkában egyéb körülményekkel akadályozva nincsenek, a reájok eső segélyeket megszüntetik. Álhumanizmus volna e fölött sajnálkozni. Az állami segély nem jutalom a hadbavonult családfő távollétéért, hanem segély a megélhetésre. Segélyre csak annak lehet igénye, aki magát másképpen eltartani nem tudja. Aki most már, tavasz nyíltával, a maga kenyerét két keze munkájával megkeresni nem képes, csak annak lehet igénye segélyre. A henyélést nem lehet, sőt nem szabad istápolni semmiféle szent humanizmus nevében.”⁵⁹ A beharangozott megszorítások azonnal megerősítést kaptak a következő számban: „Megindult a munkálat vármegye szerte abban az irányban, hogy a hadisegélyek revízió alá vétessenek. Az olyan asszonyok és már munkaképes gyermekek állami segélyét, akiknek mezei munkára van alkalmuk, megszüntetik. Tanácsos lesz tehát eddig hadisegélyben részesített asszonyoknak már előre utána látni, hogy munkát kapjanak, mert különben elesnek az állami segélytől is, meg a keresettől is.”⁶⁰

Még igazat is adhatunk ennek az intézkedésnek, hiszen a közellátás érdekében az egyéni érdekeknek háttérbe kell szorulni. Végül is ilyen a háború! Azonban féltő, hogy az egyoldalúan kinyilvánított terv több kárt okozhat, mint eredményt. Megjelent aztán az első olyan tartalmú hozzászólás, amely erre hívta fel a figyelmet:

„Napok óta főtárgya a helybeli lapoknak a női munka felhasználása az elvont férfi karok helyett. Államsegélyek megvonásával, karhatalommal, csendőr szuronnyal fenyegetődnek, és nem méltányolják a már elmúlt 7 hónapban folytatott női munkát. Nem vesznek annyi fáradságot maguknak, hogy mérlegelnék azt a sok szempontot, amit figyelembe kell venniök. Itt a tavasz, mondják, munkaalkalma van minden nőnek, aki nem dologkerülő. Igaz, hogy a falusi és tanyai nők szőlőben és lassan a mezőn is dologhoz juthatnak. És fognak is dolgozni!

Augusztus 2-ika óta állandóan csökken a férfi munkaerő és ennek dacára, hordást, cséplést, dohány, burgonya, répa, szőlő, tengeri bemunkálását idejében elvégezték. A gazdáknak kötelességük elismerni, hogy már ezeknél a munkáknál is fokozottabb mértékben dolgoztak a nők, mint béke idején és habár a gazdákat a mozgósítás egész készületlenül találta, a nők voltak azok, akik elakadt szekerüket a kátyúból. Semmi okunk sincs feltételezni, hogy ez a jövőben nem éppen úgy lesz, különösen, ha a gazdaközösség méltányolva a nagy drágaságot, nagyobb munkabérrel buzdítja őket a munkára...

Hogy állunk azonban a városi asszonyokkal? Vajon biztos-e a hatóság abban, hogy a tavasz ezeknek is meghozta a kellő munkaalkalmat, vagy sem? Vajon biztos-e a hatóság abban, hogy ezek egyik napról a másikra alkalmasak-e szervezetüknél fogva, mezei munkára és vajon a gazdák elfogadják-e mezei munkára, azokat a nőket, akik evvel sohasem foglalkoztak, ahhoz nem értenek és a mezei munka színhelyétől távol laknak?...

Veszedelemes fegyver az államsegélynek megvonása. Gondoljunk csak arra a sok vagyontalan, öreg népfelkelőre, akiknek ebből a nagy hazából feleségén, gyermekein és szegényes házi bútorán kívül egyéb nem jutott. Milyen türelemmel és mennyi szenvedéssel harcol az ország határán értünk, harcol abban a tudatban, hogy családjáról az állam gondoskodik. Nem fog-e a szurony kiesni a kezéből, ha a tábori posta hozza a levelet az asszonytól, hogy egy párnát megint el kellett adni...és maholnap a bútorra kerül a sor, mert nagy a drágaság és nincsen államsegély.”⁶¹Fején találta a szöveget Bodor Zsigáné! Három olyan területet érintett, amely a megszorító intézkedés kényes pontjait. Feltehetően igaza van abban, hogy a női munkaerő értéke alacsonyabb, kevesebb napszámért dolgoztak, vagy a városi asszonyok munkavállalásának is kétséges a haszna. A hadisegélyek esetleges megvonásának pedig komolyabb társadalmi problémát vethet fel. Ne elégedjünk meg egy véleménnyel. Ebben segítségünkre volt Kemechey polgártársunk, aki meginterjúvolta a segélyre váró asszonyokat, egyfajta felmérést készített a vitatott kérdésben. Nem tudni, hogy mintavétele mennyire vetíti ki az érintett nőtársadalom e problémáját, de tanulságosak ezek a válaszok:

„N. V.-né azért nem akar munkát vállalni, mert a kapák és más mezőgazdasági eszközök férfierőhöz vannak készítve és így ő – beteges asszony léte – nem mer azokkal munkába állani.

K. S.-né szerint a férje azt írja, hogy tartsa fenn a tekintélyét, ne csináljon alábbvaló munkát, mint a többi iparosné.

D. J.-nének egy éven aluli gyermeke van. Ha megengedik, hogy azt a mezőre magával vihesse és a nélkülözhetetlen teendőket körülötte elláthassa, akkor kész fél bérért is dolgozni.

R. J.-né vállalna mezei munkát, de ilyesmit nem próbált és attól tart, hogy a férfifelügyelők kigúnyolnák járatlanságát és hazaküldenék, mielőtt elsajátítaná a szükséges fogásokat.

D. P.-né azért nem megy munkába, mert varrással foglalkozik. Katona nadrágokat és fehéreneműt készít, amire szintén szükség van.

S. L.-né azt kérdezte, hogy mit fognak velük csináltatni. Ha kaszálásra, lovak hajtására, fák vágására nem kényszerítik őket, akkor szívesen fog dolgozni.

Egy úri asszony pénzért nem vállal munkát, mert apja 2 nemesi előnevet is használhat, és az sértené a rokonságának hiúságát. Ha azonban beültetik a városban levő üres telkeket és pénz helyett az Augusztá-alap gyűrijéhez hasonló jelvényrel tüntetik ki az ingyen dolgozókat, akkor nem csak ő áll munkába, hanem barátnője is, pedig annak van mit aprítani a tejbe. Ha nevének kezdőbetűit sem írom ki, akkor megsúgja, hogy bérelt kertjükben, magas kerítések mögött már évek óta dolgozgat, mert rászorítja a nyomorúság. A magyar asszonyok hazafiasságát nem szabad kétségbe vonni, hiszen az Augusztá-alapra kincseket adtak. Dolgoznak azok, csak tudni kel irányítani őket. Ma már nincsenek ugyan Dobó Katicák és Zrínyi Ilonák, de azért fellelkesítené asszonyainkat, ha látnák, hogy a vezető férfiak hozzátartozói is részt kérnek a munkából. Kérje, de nagyon kérje meg őket erre, s majd meglátja, hogy nemcsak a középosztály követné őket, hanem a nép is. A hazáért mindent meg kell tennünk. Ezzel nemcsak a hadisegélyeseket állítanak munkába, hanem a vagyonos osztályt is.

B. K.-nénak az nem tetszik, hogy nélkülük és róluk határozzanak. (A férje szocialista és kiszólását valami röpiratból vehette.)

F. A.-né attól tart, hogy a hatóság beszünteti a segélyeket, ha látja azt, hogy az asszonyok megkeresik a kenyerüket. Ez pedig nagy baj volna, mert nincs mindig munka és ebben a bürokratikus világban nehéz szétválasztani a munkanélkülieket a dologkerülöktől. Most például mit csinálnánk a mezőn?

T. L.-né vállal munkát, csak azt kéri, hogy legyenek tekintettel az asszonyok fizikumára. Ne kényszerítsék őket hajnaltól csillagok feljövételéig dolgozni, hanem érvék be naponta 7-8 óra munkával, amelyet szőlőskertekben és a város körüli területeken végeztessenek velük. A férfiak kimehetnek a tanyákra és ott hálhatnak, de ők nem, mert gondolni kell a férjeikkel való együttélés lehetőségére is. A hadisegélyes asszonyoknak már is rossz hírét költötték, mert egyik-másik jobb minőségű ruhát vásárolt és azt hiszik, hogy ezzel akarják a férfiak figyelmét magukra vonni. A 62 filléres segély árán ma mindenki jogosítva érzi magát a bírálgatásra és elfelejti, hogy a ruha árát a gyomrukon spórolták meg. A sok szóbeszédnek már is meg van a hátránya, ők nem hálhatnak a házukon kívül.

V. P.-né arra kíváncsi, mi lesz a gyermekekkel, akik különféle órarendhez igazodó iskolákba járnak? Ki főz azoknak és a munkába menő asszonyoknak?

*G. L.-né azt kéri, hogy az asszonyokat, főleg konyhakerti növények művelésére használják, mert a gabonát a fűtől nem ismerik szét. A mezőre férfi való és az lesz is elég, ha ők a szőlő és konyhakerteket – amelyek a legtöbb babrával járnak – magukra vállalják.*⁶²

Nem ismerhetjük személyesen a megkérdezett asszonyokat, de a válaszokból következtetni lehet arra, hogy milyen társadalmi csoportba tartoznak. Megtalálhatjuk közöttük az öntudatos kispolgári attitűddel rendelkező iparos feleségét, a szakmunkás feleséget, kinek férje feltehetően szervezett munkás, a lecsúszott dzsentrí, még a külsőségekre adó, büszke középosztálybelit, de már a segínyt vissza nem utasítható tagját vagy az egyszerű tanyasi asszonyokat. Nagyobb részük nem zárkózott el a mezei munka elől, de egyszerűségükben, józan meglátással fogalmazták meg azokat az akadályokat, melyek megnehezíthetik munkavállalásukat. A nagyobb munkavállalási kedv érdekében a szerző azt javasolta a leány- és nőegyleteknek, hogy jó példával elől járva népszerűsítsék a munkát, tegyék divattá a dolgozás örömét. Vezető szerepet szánt ebben a magasabb társadalmi osztályok hölgyeinek, ha más nem akkor a propaganda, a biztatás terén.⁶³

Csodák csodájára, nagyszerű példát találhatunk erre az óhajra. Egy megható, vagy legalábbis annak szánt, olvasói levél érkezett a szerkesztőségbe egy idős úrhölgytől („Közel állok a 100-ik évemhez és így látókörom igen bő”), aki történelmi példával alátámasztva, a személyén keresztül mutatta be, hogy a válságos időkben, így 1848-49-ben vagy a Bach-korszak elnyomatása alatt mit is tettek a nők. S most sincs ez másképp a levél részlete alapján:

*„Én nagyon jól tudom, hogy mit tesz a hadsereg élelmezése, mert 48-ban a trén szervezetlen volt és akkor mi magyar asszonyok (férfi alig volt itthon) termeltünk annyit, hogy bármely csapat kaphatott minden faluban legalább egy napi élelmet. Ne felejtsetek el, hogy az éhes gyomor lelohasztja a lelkesedés tüzét, és ha ti lustálkodásotok folytán, nehézségbe fog ütközni a hadsereg élelmezése, akkor az eshetőségek reánk nézve rosszabbodnak. Kilencvenegy esztendő terhével én már nem állhatok az életekre, de azért virágos kertemben és ablakaimban dedunokáim segédkezésével kaktusz helyett uborkát, futórozsa helyett babot, mályva helyett burgonyát fogok ültetni. A kukoricás árnyat is többre becsülöm ma a pálmaerdőknél... Ebben a kritikus időszakban, amikor az anglius a németekkel együtt bennünket is ki akar éheztetni, ne legyen válaszfal úr és paraszt, fiatal és öreg, férfi és nő között, hanem a hazafiság szent tüzeben olvadjatok egybe, hiszen a munka nemesít...”*⁶⁴

Felemelő az a tudat, hogy ily lánglelkű nagymamája van a nemzetnek. Ráadásul hősi példája az állam részéről (véletlenül) még támogatást is kapott. Ritkán lehetünk tanúi annak, hogy egy

hetente kétszer megjelenő újság közvetlen hatással legye a politikára, de a Nyírvidék ezen a területen is különleges:

„A hadisegélyes asszonyokkal folytatott interwiew alkalmával egy úriasszony felvetette azt az eszmét, hogy akik nem pénzért végeznek majd mezőgazdasági munkát, azokat jelvények adásával, vagy más úton meg kellene különböztetni. Ezzel láthatóvá válna cselekedetüknek hazafiassága és munkálkodásuk nem tűnne fel egyszerű napszámosi vállalkozásnak. Lapunknak a vonatkozó számát felküldtük a földművelésügyi minisztériumnak, amely úgy döntött, aranykönyvet ad ki és abba felveszi azokat, akik érdemeket szereztek a földek megmunkálásánál és jó példával elől járva, a vagyonosabb osztály férfi és nőtagjait megnyerték az üdvös mozgalomnak. Aki ebbe a könyvbe bekerül, éppen olyan büszkén hivatkozhatnak rá még unokái is, mint aki a hadsereg aranykönyvében való felvételre tette magát érdemesnek.”⁶⁵ A valóság azonban ennél másabb volt. A lelkesítő szólamok hatásfokát nem mondhatni magasnak, ugyanakkor a szükség egyre szorítóbb volt: *„Ha az ember végig megy az utcán, egyebet sem hall beszélni, mint nincs munka és nincs munkás. Ez látszólag ellentét és azért mégis lehetséges. A gazdák elmentek és gazdálkodásukat a dologban kevésbé járatos feleségeikre és gyermekeikre hagyták. Másoldalon szintén olyan asszony nép vár munkára, amely nem ismerős abban, hogy kinek és mennyi munkásra van szüksége... Éppen ezért nem kell várni, míg a két járatlan csoport egymásra talál, mert akkorára elkészünk a szőlőnyitással és a kertek felkapálásával, hanem a segélyosztási helyeken és a rendőrségen össze kellene íratni, hogy kik vállalnak munkát és azt a föld és szőlő tulajdonosoknak kellene a rendelkezésére bocsátani. A hatósági közbelépésre már azért is szükség van, mert egyes asszonyok 4 korona napszámot kértek, amivel szemben ajánlottak nekik 1 korona 20 fillért is. Ezek az abnormális kívánságok csakis az átlagos napszám bér megállapításával lehet és kell véget vetni. Ha az idő előre halad és a tavaszi munka meg talál késni, akkor közmunkát kell kirendelni és az asszonyokat egységesen fizetni, mert eshetőségre nem lehet a termést bázírozni.”⁶⁶*

A nők munkavállalásának kérdése 1915 májusára lassan-lassan nyugvópontra ért. Geszthelyi Nagy László agrárközgazdász tollából származó írást tekinthetjük egyfajta összegzésnek ebből a tekintetből. Nagy lélegzetű cikke reálisan értékeli az adott helyzetet, kitért minden társadalmi csoportra. Megállapította, hogy kevés kivétellel a nők helytálltak a munkában:

„Számos esetben látni földműves nőket, kik megfogják az eke szarvát és reggeltől estig mérik a barázdákat; láttam olyan nőt, ki a mezőn egyedül végezte a vetést, ami minden esetben két ember munkája.”⁶⁷ S mivel a szükség nagy úr, egyre kevésbé válogatós az ember, ha a

mindennapi betevő falatról van szó, a középosztály sem maradt el a tennivalókban: „*Ismerek úri nőket, kik teljesen maguk ásták fel zöldeges kertjüket és végeztek el abban az összes munkát, sokszor 5-7 órát dolgozva ott naponként, mely mellett a konyhában, az udvaron, a gyermekek között is helyt állottak.*”⁶⁸Kétség nem férhet hozzá, hogy a nők ezen irányú tevékenysége még a háborúban álló országon is segít: „*A magyar nő ez itthoni munkájával épp úgy honmentő munkát végez, mint a katona a lövészárkokban, mert a legelső és legfontosabb szükségletnek, az élelmiszereknek megszerzését teszi lehetővé.*”⁶⁹

Ezt bizonyítja számtalan kis rövid tudósítás, melyek arról adnak hírt, hogy a közfeladatok ellátásában, mint lámpagyújtóként, vagy postakocsi hajtóként tökéletesen végzik el a reájuk bízott feladatokat. Ráadásul még hasznosabb is a munkájuk sok esetben, mint a férfiak esetében, mert néhány káros, járulékos cselekvés nem jellemzi őket: „*Háborús specialistaként közölhetjük, hogy magánemberek sertésük levágásához férfi henteseket nem kaptak és pecsenyesütő asszonyokat kezdtek hívni. A nők ezen a téren is bevállaltak. S ma már Nyíregyházán lehet mondani monopóliumot élveznek. Pálinka nem kell nekik, de a forró rumos teát szívesen veszik.*”⁷⁰

Úgy tűnt, hogy a nyíregyházi Feminista Egyesület mindenki, de legfőképpen a város és a megye legnagyobb meglepésére működött. A Nyíregyházi Feministák Egyesülete a háború kezdete óta hatóságilag elismert központja volt a helyi segítő akciónak. Munkát közvetített, útbaigazítással szolgált nem csupán helybelieknek, de az egész vidék asszonyainak és a galíciai határ felől odamenekülőknél. Az egyesületet vállalta a főispán felkérésére, hogy Nyíregyházán felállítandó 5400 ágyas kórház fehérnemű-felszerelésének elkészítésével, állandó munkát tud nyújtani körülbelül 300 munkásnőnek, akik a szálloda e célra lefoglalt termében az egyesületi tagok varrógépein dolgoztak.⁷¹ Az elismerés sem maradt el, Dr. Ujfalussy Dezső, Szabolcs vármegye főispánja, Groák Ödönnéhez, a Nyíregyházi Feministák Egyesületének elnökéhez átíratot intézett, amelyben elismerő szavakkal méltatta a munkanélküliek érdekében kifejtett működésüket.⁷²

Minden leánygyermekes atya megnyugodhatott, hiszen a jelek szerint a kedélyek lecsihadtak és ez az új eszmei irányzat a kezdeti radikális hangvétele után megtalálta azt a feladatot, amely mindenki számára üdvös. Ezt támasztotta alá a már említett Gesztelyi Nagy Pál írása. Gazdasági és demográfiai oldalról közelítette meg a női emancipáció kérdését. Kiemelte a nők szerepének növekedését a gazdaság minden ágazatában, hangsúlyozva. Másrészt a veszteséggel járó háború után a népesség növelésének elengedhetetlen szereplőjeként is óriási feladat hárul rájuk: „*Az említett különféle foglalkozási ágak gondtalan existenciát biztosítanak a nők számára, minek következtetése egyrészt a nők szava, tekintélyök súlya meg fog*

növekedni, másrészt pedig nem lesznek mintegy arra kárhoytatva, hogy csak férfival együtt szerezhetik meg a létfenntartási feltételeket. A mindenkori kormányoknak oda kellene hatniok, hogy minél több leány menjen férjhez, hogy minél nagyobb mértékben emelkedjék a házasságok száma, miáltal a magyarság javára kialakulandó fajszaporodás nagyobb lendületet venne, ami egy új, elkövetkező ezredévnek biztos alapját képezhetné."⁷³ Kétség nem férhetett hozzá, hogy a nők helyzete nem maradhat olyan, mint volt. A világégés korszakhatárrá válik a női emancipáció terén is. Szinte látnoki erővel bizonygatta, hogy a háború után gyökeres változásokra számíthatunk: „*A mai világháború sok mindent lényegesen meg fog változtatni. Megváltozik Európa térképe, megváltozik a népek erőviszonya, megváltozik az egyes államok joga, társadalmi, gazdasági rendje, megváltozik a nemek viszonya és aránya...*”⁷⁴

UTÓSZÓ HELYETT

A háború évei alatt a helyi feminista mozgalom több kényes kérdésben hallatta szavát. Ilyenek voltak a pacifizmus, a választójog, az anya-és csecsemővédelem. Különösen az első két kérdés váltott ki felháborodást, ellenérzést, mint ahogyan azt tapasztalhatjuk a Nyírvidék hasábjain. A feminizmus ügye újabb haragos hullámokat vetett. Olympe de Gouges 1791-ben írta meg a "Női jogok nyilatkozatát", melyben megfogalmazta a feminizmus csatakiáltását: "Nő, ébredj fel, az ész vészharangja zúg az egész univerzumban, fedezd fel jogaidat!" Ez a gondolat az első világháború ésszerűtlen, emberiségellenes poklában még inkább időszerűvé vált. A feminizmus első szószólóját ugyan 1793-ban a jakobinusok guillotine-nal kivégezték, de a nyíregyházi követői nem jutottak erre a sorsra. Sőt! A mag szárba szökkent! Emlékezzünk vissza arra, amikor arról volt szó, hogy az Evangélikus Főgimnáziumban egyes tantárgyakat a leányok együtt hallgathatják a fiúkkal! A Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium tanári folyosóján a mai napig fellelhető egy 1918-ban végzett osztály tablóképének fotója. Az érette nyilvánított fiatalurak között találhatunk számos leány fényképét is.

JEGYZETEK

1. Nyírvidék (továbbiakban: Nyv.) 1914. január 25. XXXV. évfolyam 8. szám
2. Uo.
3. Nyv. 1914. január 29. XXXV. évfolyam 9. szám
4. Életrajzi lexikon?
5. Nyv. 1914. február 01. XXXV. évfolyam 10. szám
6. Uo.
7. Nyv. 1914. február 05. XXXV. évfolyam 11. szám
8. Uo.
9. Uo.
10. Uo.
11. Uo.
12. Nyv. 1914. február 08. XXXV. évfolyam 12. szám
13. Uo.
14. Nyv. 1914. február 15. XXXV. évfolyam 14. szám
15. Uo.
16. Uo.
17. Uo.
18. Uo.
19. Nyv. 1914. február 19. XXXV. évfolyam 15. szám
20. Uo.
21. Uo.
22. Uo.
23. Uo.
24. Uo.
25. Uo.
26. Nyv. 1914. március 01. XXXV. évfolyam 18. szám
27. Nyv. 1914. február 19. XXXV. évfolyam 15. szám
28. Nyv. 1914. március 01. XXXV. évfolyam 18. szám
29. Nyv. 1914. március 08. XXXV. évfolyam 20. szám
30. Nyv. 1914. március 08. XXXV. évfolyam 20. szám
31. Uo.
32. Uo.
33. Uo.
34. http://mtdaportal.extra.hu/a_no/1914/1914_06.pdf
35. Nyv. 1914. február 05. XXXV. évfolyam 11. szám
36. Uo.
37. Nyv. 1914. február 26. XXXV. évfolyam 17. szám
38. Uo.
39. Nyv. 1914. március 01. XXXV. évfolyam 18. szám
40. Nyv. 1914. március 12. XXXV. évfolyam 21. szám
41. Uo.

42. Uo.
43. Nyv. 1914. május 03. XXXV. évfolyam 36. szám
44. Nyv. 1914. május 17. XXXV. évfolyam 40. szám
45. http://mtdaportal.extra.hu/a_no/1914/1914_10.pdf
46. Nyv. 1914. június 18. XXXV. évfolyam 49. szám
47. http://mtdaportal.extra.hu/a_no/1914/1914_12.pdf
48. Nyv. 1914. június 18. XXXV. évfolyam 49. szám
49. Nyv. 1914. szeptember 10. XXXV. évfolyam 73. szám
50. Nyv. 1917. szeptember 01. XXXVIII. évfolyam 191. szám
51. Nyv. 1914. augusztus 06. XXXV. évfolyam 63. szám
52. Nyv. 1914. december 10. XXXV. évfolyam 99. szám
53. Nyv. 1914. augusztus 30. XXXV. évfolyam 70. szám
54. Nyv. 1914. november 15. XXXV. évfolyam 92. szám
55. Nyv. 1915. február 21. XXXVI. évfolyam 15. szám
56. Nyv. 1915. február 28. XXXVI. évfolyam 17. szám
57. Uo.
58. Uo.
59. Nyv. 1915. március 04. XXXVI. évfolyam 18. szám
60. Nyv. 1915. március 07. XXXVI. évfolyam 19. szám
61. Uo.
62. Nyv. 1915. március 11. XXXVI. évfolyam 20. szám
63. Uo.
64. Nyv. 1915. március 25. XXXVI. évfolyam 24. szám
65. Nyv. 1915. március 18. XXXVI. évfolyam 22. szám
66. Nyv. 1915. április 08. XXXVI. évfolyam 28. szám
67. Nyv. 1915. május 06. XXXVI. évfolyam 36. szám
68. Uo.
69. Uo.
70. Nyv. 1916. január 16. XXXVII. évfolyam 4. szám
71. http://mtdaportal.extra.hu/a_no/1914/1914_19.pdf
72. http://mtdaportal.extra.hu/a_no/1915/1915_02.pdf
73. Nyv. 1915. szeptember 09. XXXVI. évfolyam 72. szám
74. Uo.